

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 37.035.2

І. І. Доброскок

Актуальність визначеної теми дослідження зумовлено необхідністю розв'язання суттєвих протиріч між традиційними підходами підготовки до професійної діяльності майбутніх магістрів із соціальної педагогіки та новими вимогами суспільства до випускника вищого навчального закладу, який має швидко адаптуватися у змінюваних умовах соціуму і, як наслідок, продуктивно працювати в інноваційному загальноосвітньому середовищі.

Останнім часом уявлення про суть і сферу застосування проекту суттєво змінилися. З'явилося поняття “проективна педагогіка”, що дало змогу “виділити три типи проектів: соціальний, який відповідає сучасним умовам виховання та вимогам суспільства; психолого-педагогічний, що розробляється для навчально-виховного закладу або групи (класу) і відображає основні напрями діяльності педагога і вихованців у їхній взаємодії; особистісний, що є власне проектом розвитку особистості й характеризує уявлення педагога і самого вихованця про його близьке і віддалене майбутнє”. Проектування стало найпоширенішим видом інтелектуальної діяльності в ХХ ст. [7, с. 43].

Як відзначає І. О. Зимня, проективність освіти спрямована на формування проективної культури студентів. Проективна культура є ніби загальною формою реалізації мистецтва планування, прогнозування, творення, виконання та оформлення і покликана об'єднати два до цього часу не поєднаних напрямки: гуманітарно-художній та науково-технічний. Не викликає заперечень, що “проективність – освітня тенденція майбутнього” [5, с. 59].

Аналіз сутності та можливостей проективного методу дозволяє стверджувати, що обсяг використання поданої технології у професійній освіті може бути значно ширшим, ніж у традиційно усталеній практиці. Звернення

професійної освіти до технології навчального проектування дозволяє нам припустити, що під час навчального проектування можуть створюватися умови, які сприятимуть успішній соціально-професійній адаптації майбутніх соціальних педагогів до професійного навчання і виховання.

У зв'язку з тим, що в педагогічній науці проєктивна діяльність як засіб забезпечення успішної соціально-професійної адаптації майбутнього соціального педагога не вивчалася, обґрунтування її використання у практиці навчання студентів відсутнє, тому виникла необхідність дослідження її впливу на процес соціально-професійної адаптації майбутнього соціального педагога.

Мета експериментальної роботи – теоретично обґрунтувати умови ефективної організації проєктивної діяльності майбутніх соціальних педагогів з метою їх соціально-професійної адаптації.

У контексті розвитку нових освітніх технологій навчальні проєкти посідають особливе місце як засіб максимального наближення особистості до реального життя та залучення її до розв'язання конкретних завдань у просторі міжособистісного та ділового спілкування й співпраці [1; 9; 11; 12]. Якщо раніше освіта розглядалася як сума знань, то зараз вона трактується як засіб для інтеграції особистості у навколишній світ, що вимагає вміння спілкуватись і співпрацювати.

В основі методу проєктів лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок, вміння самостійно конструювати свої знання й орієнтуватись в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення. На нашу думку, окрім цього, метод проєктів дозволяє навчити студентів працювати в команді, в групі, підпорядковувати власні інтереси інтересам команди, якщо вони спрямовані на успіх проєкту. Робота над індивідуальним завданням у рамках групової роботи над проєктом стимулює студента до пошуку нестандартних шляхів вирішення поставленого завдання, спонукаючи його до самоосвіти, оскільки від його особистого внеску в загальний проєкт залежить успіх всієї команди і ставлення членів команди до нього.

Проект – це сукупність певних дій, документів, попередніх текстів, задум для створення реального об'єкта, предмета, створення різного роду теоретичного продукту. Це завжди творча діяльність. Сутність методу проектів полягає у стимулюванні інтересу студентів до визначеної проблеми, оволодінні необхідними знаннями й навичками для її вирішення, організації проективної діяльності для її вирішення, практичному застосуванні отриманих результатів.

Метод проектів базується на ідеї, що відображає сутність поняття “проект”, його прагматичну спрямованість на результат, отриманий при вирішенні практично чи теоретично значущої проблеми. Головним виступає той факт, що результат спільної діяльності можна побачити, осмислити й застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб домогтися такого результату, треба привчати студентів самостійно мислити, знаходити, формулювати й вирішувати проблеми, використовуючи для цього знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язання проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Успіх застосування методу проектів залежить від того, наскільки студенти захочуть самостійно чи спільними зусиллями вирішувати проблему, застосовувати необхідні знання, одержати реальний і відчутний результат. Актуальність використання методу проектів зумовлена такими причинами: необхідністю не стільки передавати студентам певну суму знань, скільки навчити їх здобувати ці знання самостійно й використовувати для вирішення нових пізнавальних і практичних завдань; актуальністю розвитку у студентів комунікативних навичок, умінь працювати в різних групах, виконувати різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника та ін.), долати конфліктні ситуації; необхідністю широких людських контактів, ознайомлення з різними культурами, поглядами на одну проблему; значущістю для діяльності людини вміння користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, аналізувати її, висувати гіпотези, робити висновки.

Метод проектів надає кожному студентові можливість розвивати власні пізнавальні інтереси, вміння самостійно конструювати свої знання,

орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити. Цей метод завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують упродовж визначеного відрізка часу. Метод проектів завжди передбачає вирішення проблеми, що передбачає, з одного боку, використання сукупності різноманітних методів і засобів навчання, а з іншого – необхідність інтегрування знань і умінь із різних сфер науки, техніки, культури, повсякденного життя тощо. Результати виконання проекту повинні бути “відчутними”: якщо це теоретична проблема, то конкретне її вирішення; якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження. Тому метод проектів сприяє створенню соціально значущих ситуацій, а згідно з концепцією Л. Виготського [2] психічний розвиток людини визначається соціальною ситуацією, тобто її статусом у суспільстві, системою взаємовідносин із дорослими і ровесниками. При цьому соціальна ситуація розвитку не створюється ззовні: вона створюється в процесі живого спілкування між людиною і середовищем, яке її оточує. Метод проектів містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю сутністю, тому цей метод можна розглядати як такий, що сприяє творчому розвитку студента, використанню ним певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій студентів дають змогу вирішити ту чи іншу проблему. Крім того, метод проектів передбачає обов’язкову презентацію результатів.

Особливого значення при цьому набуває вміння викладача організувати спільну діяльність студентів у групі. Аналізуючи структуру спільної діяльності [6; 10; 13], можна виокремити такі її основні компоненти: предмет, зміст спільної діяльності, функції учасників спільної діяльності, функціонування (індивідуальний внесок кожного учасника в спільну діяльність).

Виокремимо основні вимоги до використання методу проектів: формулювання значущої в дослідницькому і творчому аспекті проблеми (задачі), яка вимагає для вирішення інтегрованого знання, дослідницького пошуку; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних

результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів; структурування змістовної частини проекту з визначеними результатами окремих етапів; використання дослідницьких методів, що передбачає певну послідовність дій: обговорення методів дослідження, обговорення способів оформлення кінцевих результатів, збір, систематизація й аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, оформлення результатів, їх презентація, висновки, висування нових проблем дослідження.

Вибір тематики проектів у різних ситуаціях може бути різним залежно від видів проектів, що класифікуються за характером домінуючої діяльності [11]: пошуковий, дослідницький, інформаційний, творчий, ігровий, конструкційний, практико-орієнтований; за мірою реалізації міжпредметних зв'язків: монопредметний проект, у межах однієї галузі знань; міжпредметний проект, на межі різних галузей знань; позапредметний проект; за характером координації проекту: безпосередній – жорсткий чи гнучкий; опосередкований, прихований, неявний; за характером контактів: серед студентів однієї групи (півгрупи), потоку, факультету, всього навчального закладу; за складом учасників проекту: індивідуальний, колективний, парний, груповий, масовий; за характером партнерських взаємин між учасниками проективної діяльності: кооперативні, змагальні, конкурсні; за тривалістю виконання проекту: довготривалий, середньої тривалості – від тижня до місяця, короткостроковий [1; 7; 11; 12]. Наприклад, доведено ефективність упровадження проектів, спрямованих на соціально-професійну адаптацію майбутніх соціальних педагогів: “Соціальний портрет школи (ВНЗ)”; “Планування навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі”; “Суспільно-педагогічна цінність педагогічного досвіду”; “Виховання гуманістичних цінностей засобами мистецтва”; “Соціалізація молоді засобами масової комунікації” тощо.

Один і той самий проект може бути класифікований за кількома параметрами одночасно. Дослідницькі проекти виконуються за логікою наукового дослідження і мають структуру, наближену до справжнього наукового дослідження. Творчі проекти відрізняються відповідним

оформленням результатів. Такі проекти не мають детальної структури спільної діяльності учасників, оскільки вона тільки намічається, а далі розвивається, підкоряючись вимогам кінцевого результату, логіці спільної діяльності та інтересам учасників проекту.

У рольових, ігрових проектах структура також намічається і залишається відкритою до завершення роботи. Учасники виконують певні ролі, зумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути літературні персонажі чи вигадані герої, які імітують соціальні чи ділові стосунки, що ускладнюються тими ситуаціями, які вигадують учасники проекту.

Інформаційні проекти спрямовані на збір інформації про визначений об'єкт чи явище і передбачають ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів, призначених для широкої аудиторії. Такі проекти часто інтегруються в дослідницькі проекти і стають їх органічною частиною, модулем.

Прикладні (практико-орієнтовані) проекти відрізняє чітко виражений із самого початку результат діяльності його учасників: він обов'язково орієнтований на соціальні інтереси самих учасників. Такі проекти вимагають ретельно продуманої структури, сценарію діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них, чітких висновків, тобто оформлення результатів проєктивної діяльності і участі кожного в оформленні кінцевого продукту.

Особливого значення набуває робота з координації й корекції проекту. Реалізація методу проєктів на практиці обов'язково зумовлює зміни позиції викладача: з носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності студентів. Змінюється і психологічний клімат в академічній групі, тому часом викладачеві доводиться переорієнтовувати репродуктивну навчальну діяльність студентів на різноманітні види самостійної діяльності: дослідницьку, пошукову, творчу.

Н. В. Матяш виокремлює такі стадії виконання проекту: обґрунтування, усвідомлення та прийняття ідеї, технологічна розробка ідеї, практична робота

над нею, апробація об'єкта у роботі, доопрацювання й самооцінка творчого рішення ідеї, що являють собою послідовні розгорнуті етапи саморегуляції діяльності в цілому, а не тільки проєктивної діяльності (ПД). Кожен етап повторюється в процесі виконання різних проєктів багаторазово, стає предметом спеціальної рефлексії, реалізується щоразу на новому матеріалі та у нових конкретних умовах і внаслідок цього засвоюється як загальний алгоритм діяльності, загальний засіб її існування. У результаті студенти отримують можливість засвоєння загального засобу саморегуляції діяльності. Така система саморегуляції діяльності може бути перенесеною як на матеріал інших навчальних предметів, так і за межі навчальної діяльності. Тому проєктивна діяльність є одним з потужних факторів формування особистості, оскільки система саморегуляції входить до складу компонентів її структури [9, с. 149–150].

Учений В. В. Голобородько виокремлює п'ять етапів роботи над проєктом: підготовка, планування, дослідження, висновки, представлення (захист проєкту, його оцінювання [3, с. 165–166].

Б. М. Наумов виокремлює чотири етапи: підготовчо-організаційний, планово-прогностичний, корекційно-оцінний, підсумковий [10, с. 119].

Алгоритм проєктивного навчання, таким чином, включає п'ять основних кроків: 1) вибір проблеми, визначення актуальності теми проєкту; 2) створення першої творчої групи (напрацювання ідей і способів вирішення проблеми); 3) створення другої творчої групи (одночасно з першою групою напрацьовуються ідеї і способи вирішення проблем); 4) обмін інформацією між групами ("круглий стіл"); 5) захист результату пошукової діяльності, вироблення спільного рішення. Вона фіксує такі етапи роботи над проєктом: запуск проєкту, планування роботи, визначення рівня готовності до пошукової роботи, збирання інформації, структурування інформації, обмін інформацією, оформлення результатів роботи, експертиза проєкту, рефлексія.

Слід указати на те, що послідовність етапів у роботі над проєктом дещо відрізняється у європейському й американському варіантах. В американському

варіанті вони такі: постановка мети (виявлення проблеми, протиріччя; формулювання завдань; обговорення можливих варіантів дослідження, порівнювання передбачуваних стратегій, вибір способів; самоосвіта й актуалізація знань при консультативній допомозі вчителя; продумування ходу діяльності, розподіл обов'язків; дослідження: вирішення окремих завдань, komponування тощо; узагальнення результатів та висновки; аналіз успіхів та помилок; корекція або перехід до нового проекту).

У повному обсязі робота над проектом у європейському варіанті здійснюється у шість стадій: підготовка; планування; дослідження; результати та/або висновки; представлення або звіт; оцінка результатів та процесу.

Під час роботи над проектом викладач:

допомагає студентам у пошуку джерел, які допоможуть їм у роботі над проектом;

сам виступає джерелом інформації;

координує весь процес;

підтримує й заохочує студентів;

підтримує безперервний зворотний зв'язок для того, щоб допомагати просуванню студентів у роботі над проектом [11; 13].

Узагальнюючи вищевикладені факти, підкреслимо, що структура побудови проекту у багатьох випадках залежить від його типу, специфіки навчального предмета, авторських педагогічних розробок конкретної теми проекту, тому і різна кількість етапів. Ми вважаємо за доцільне перший етап назвати пошуково-дослідницьким, другий – технологічним, третій – оформленням результатів, четвертий – презентацією (захист проекту), п'ятий – рефлексією.

Аналіз літературних джерел свідчить про наявність певних обмежень у використанні проєктивної діяльності, а саме: низька мотивація викладачів до використання даної технології; низька мотивація тих, хто навчається, до участі у проєкті; недостатній рівень сформованості у них вмінь проєктивної

діяльності; нечіткість визначення критеріїв оцінки відслідковування результатів роботи над проектом.

У зв'язку з другим обмеженням наведемо декілька прийомів, які забезпечують виявлення зацікавленості студентів у проектуванні:

1) пояснення сутності проєктивної технології – висвітлення значущості проєктивної роботи, детальна характеристика послідовності дій автора проекту;

2) анотування переліку можливих тем проєктів (не менш 10–15 тем). Важливо прокоментувати можливі результати, очікувані проєктивні рішення, здійснити уявне моделювання;

3) презентація варіантів виконаних проєктів. У процесі представлення варіантів різних проєктів необхідно ознайомити учнів зі змістом та об'ємом проекту, вимогами до його оформлення; акцентувати увагу на елементах творчості; уявити сильні та слабкі сторони проєктів; повідомити критерії оцінювання тощо [13, с. 276–277].

Отже, проаналізовано можливості проєктивної діяльності, методу проєктів у контексті тих умов, які можуть забезпечити успішність адаптації на етапах професійного становлення особистості. Вказані більшістю авторів можливості проєктивної діяльності можуть визначати її роль і значення в реалізації умов успішної соціально-професійної адаптації. Установлено, що особливе місце в педагогічній літературі посідає проблема етапів проєктивної діяльності. У зв'язку з цим нами виділено та охарактеризовано такі основні етапи проєктивної діяльності: пошуково-дослідницький, технологічний, оформлення результатів, презентація (захист проєкту), рефлексія.

Конкретизація сутності та можливості проєктивної діяльності в забезпеченні умов успішної соціально-професійної адаптації студентів дозволяє перейти до вирішення проблеми соціально-професійної адаптації особистості в контексті її професійного становлення.

Список використаної літератури

1. Ащепков, В. Т. Теоретические основы и прикладные аспекты профессиональной адаптации преподавателей высшей школы : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. Т. Ащепков ; Ростовский гос. пед. ун-т. – Ростов н/Д, 1997. – 43 с.
2. Выготский, Л. С. Мышление и речь. Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М., 1956. – 414 с.
3. Голобородько, В. В. Наукова робота учнів / В. В. Голобородько, В. М. Гнедашев. Програма організації науково-дослідної діяльності учнів. – Х. : Вид. група “Основа”, 2005. – 208 с.
4. Жмыриков, А. Н. Диагностика социально-психологической адаптации личности в новых условиях деятельности и общения : автореф. дисс. ... на соискание ученой степени канд. психол. наук : 19.00.07 / А. Н. Жмыриков ; Российский гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – Л., 1989. – 22 с.
5. Зимняя, И. Педагогическая психология : учебник для вузов / И. Зимняя. – М. : Логос, 2001. – 384 с.
6. Инновационное обучение : стратегия и тактика / под ред. В. Я. Ляудис. – М., 1994. – 210 с.
7. Коберник, О. М. Проектно-технологічна система трудового навчання / О. М. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 4. – С. 8–12.
8. Коберник, О. М. Проектування навчально-виховного процесу : управлінський аспект / О. М. Коберник // Освіта і управління : науково-практичний журнал. – 1997. – Т. 1. – № 4. – С. 43.
9. Матяш, Н. В. Генезис и сущность понятия “Проектная деятельность школьников” / Н. В. Матяш // Совершенствование технологического образования учащейся молодёжи : сб. материалов международной научно-практической конференции “Технологическое образование сельских школьников в современных условиях”. 19–21 сентября 2000 года / под ред. Р. А. Галустова. – Армавир, АГПИ, 2000. – С. 146–154.
10. Наумов, Б. М. Школа-поліцентр : модель, план, організація діяльності / Б. М. Наумов. – Х. : ВГ “Основа”, 2007. – 112 с.

11. Підласий, І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів / І. П. Підласий. – К. : Україна, 1998. – 345 с.

12. Шамова, Т. И. Технология проектного обучения // Реализация новых управленческих и педагогических технологий как средство развития учреждений образования / Т. И. Шамова. – М. : МГПУ, 1998. – С. 50–53.

13. Шамова, Т. И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т. И. Шамова, Т. М. Давыденко. – М. : Педагогический поиск, 2001. – 384 с.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.